

Persoonlijke herinneringen, persoonsarchieven en historisch onderzoek

Sessie van de VBAD tijdens de 'Dag van de Nieuwste Geschiedenis' Gent, 24 april 2010

Persoonlijke archieven, egodocumenten, getuigenissen en herinneringen vormen een belangrijke bron voor historisch onderzoek – maar archivariissen valoriseren deze bronnen te weinig. Deze stelling stond centraal in de archiefsessie georganiseerd door de VBAD op de Dag van de Nieuwste Geschiedenis over 'Geschiedenis en Herinnering' in het Dr. Guislainmuseum in Gent.

Onder voorzitterschap van **Jan Stuyck** (voorzitter van de VBAD-werkgroep Privaatrechtelijke Archieven en wetenschappelijk medewerker in het Letterenhuis) zochten archivariissen en onderzoekers naar antwoorden op vragen als: Wat kunnen persoonsarchieven betekenen voor hedendaags historisch onderzoek? Wat is de rol van persoonlijke archief-

vorming in onze samenleving? En hoe staan de huidige archiefwetenschappelijke paradigma's, bestaande definities van archiefstuk en archief, en de archiefpraktijk tegenover het toenemend gebruik van persoonlijk archiefmateriaal in de contemporaine geschiedschrijving?

Archivaris **Godfried Kwanten** (KADOC) pleitte in zijn lezing voor een consequente toepassing van de klassieke archivalische principes bij het ordenen en beschrijven van persoonsarchieven. Wel vond hij dat de grenzen van deze beginselen soms door de archivaris moeten worden afgetast om de onderzoeker een 'maagdelijk' archief te kunnen presenteren, met de voor de biografie zo zinvolle secundaire contextinformatie. Godfried Kwanten overliep daarop een aantal archivalische principes en staaft de belang van een goede toepassing ervan met eigen praktijkvoorbeelden uit de KADOC-context.

Betreffende 'herkomst en context' benadrukte hij de actieve rol die een archivaris bij de verwerving van een persoonsarchief moet spelen. Als bevoorrechte getuige dient de archivaris unieke informatie contextueel te registreren, gaande van de volgorde van- tot de emoties bij de archiefvormer bij de overdracht.

De archivaris moet daarnaast de 'structuur en de oorspronkelijke orde' van een persoonsarchief zeer strikt respecteren. Schoonheidsfoutjes en ongerijmdheden in de inventaris vertellen veel over de archiefvormer: Hoe werkte de archiefvormer met zijn archief? Welke elementen van classificatie onderscheidde hij? Indien er toch een artificiële orde moet worden aangebracht, is het aangewezen dat de archivaris aan de gebruiker laat weten welke chaos er was voor hij het archief klasseerde.

'Selectie' bij persoonsarchieven dient met 'fluwelen handschoenen' te gebeuren en steeds in overleg met collega-archivariissen en onderzoekers. Documentaire collecties van een persoon zijn belangrijk, en worden bij voorkeur behouden of op zijn minst geregistreerd. Persoonlijke nalatenschappen kunnen dus het beste geïntegreerd worden benaderd. Het boekenbezit, de voorwerpen en knipsels kunnen interessant zijn voor onderzoekers. Idealiter neemt de archivaris daarom ook interviews af van de archiefvormer om het archief zo goed mogelijk te documenteren.

Waar Kwanten niet uit was, is of er op bestandsniveau geselecteerd kan worden. Kun je als instelling opteren om alleen maar een paar typearchieven te bewaren? Heeft het zin een zoveelste archief van een priester of missionaris te verwerven? Anderzijds, als je het niet doet, wis je dan geen uniek levensverhaal?

Als deze principes binnen geautomatiseerde systemen toegepast worden, kunnen aan de onderzoekers maximale zoekingen worden gepresenteerd. De gelaagde beschrijvingen met contextvelden (bijvoorbeeld met geluidsopname van een interview met de archiefvormer) kunnen zowel een nieuwe als een oude samenhang van het archief duidelijk maken voor de onderzoeker. Via het systeem kunnen ook verwantschappen tussen verschillende authorityrecords worden gelegd. Met klassieke principes en geautomatiseerde systemen kunnen persoonsarchieven optimaal worden geïnventariseerd voor diverse onderzoekers, maar het kost de archivaris veel tijd om elk archief zo goed te ontsluiten. Aldus stelt Godfried Kwanten vast dat alle middelen voorhanden zijn, maar het wellicht beter is vijf persoonsarchieven rudimentair te beschrijven, dan één archief ten gronde.

Ten slotte is hij pessimistisch over de waarde van de 'nieuwe' egodocumenten. Hij merkt op dat klassieke egodocumenten als brieven en dagboeken volgens hem langzamerhand aan het verdwijnen zijn. Kwanten stelt zich vragen bij de waarde van bijvoorbeeld Twitterberichten. En hoe kunnen ze worden bewaard? Hij denkt wel dat het gebrek aan egodocumenten kan worden opgevangen door mondelinge bronnen. Daar dient de archivaris misschien een actievere rol in te spelen.

Historicus **Rudolf Dekker** (Universiteit Rotterdam) pleitte voor een inventarisatie van egodocumenten in Vlaanderen. In Nederland zette Dekker zelf in 1993 een grootscheeps inventarisatieproject op. Deze succesvolle onderneming resulteerde in een uitgebreide databank en een onderzoeksinstituut Egodocument en Geschiedenis.

Voor het schrijven van zijn proefschrift over oproeren in de 17e en 18e eeuw (1982) baseerde Rudolf Dekker zich in eerste instantie op publiekrechtelijke bronnen. Hij merkte dat hij door het raadplegen van egodocumenten de publiekrechtelijke bronnen enigszins anders ging bekijken. Omdat het zijn onderzoek zo verrijkte, is hij sindsdien een grote pleit-

bezorger van egodocumenten als bron. Subjectieve bronnen zijn voor hem net zo belangrijk als objectieve bronnen. Getuigenissen vullen overheidsbronnen aan en bieden een eerlijker beeld van 'de werkelijkheid'.

Dekker vond het cultuurogoed van egodocumenten te weinig gewaardeerd. Hij bedacht een project om deze bron beter in de kijker te zetten en voor onderzoekers toegankelijker te maken. Hij slaagde erin subsidie te verkrijgen om een onderzoek en inventarisatie naar egodocumenten in Nederland te verrichten aan de Erasmus Universiteit Rotterdam tussen 1983 en 1986. In die drie jaar werden alle archiefinstellingen bezocht en werd een lijst van de daar bewaarde egodocumenten samengesteld. Voor de periode 1500-1800 denkt Dekker dat zijn team alle bronnen in openbare instellingen gedetecteerd heeft. Ondertussen worden de inventarisatie en het onderzoek (bijvoorbeeld het project van prof. Dr. Ariane Baggerman) nog steeds voortgezet aan het Instituut voor Egodocument en Geschiedenis (egodocument.net). Dekker refereerde aan verschillende gelijksoortige projecten in het buitenland en wilde de Vlamingen bewegen ook zo'n project op te zetten. Een Europees overzicht van egodocumenten zou het onderzoek ten goede komen.

Scenarioschrijver en regisseur **Peter Vandekerckhove** schreef een boek en maakte een televisiereeks over Meneer Dokter. Hij interviewde meer dan

zestig Vlaamse huisartsen. De jongste was 72, de oudste 96 jaar. Hij registreerde de verhalen van de huisdokter in de jaren veertig, vijftig en zestig. Die verhalen gaan ook over het dagelijkse

leven van de Vlaamse bevolking. De mensen hadden een blind vertrouwen in hun dokter, die tevens psycholoog, raadgever en maatschappelijk assistent was. De dokter kan inzicht bieden in het leven van toen – ook over minder evidente thema's als seksualiteit en ethiek. Vandekerckhove voelt zich een verhalenverteller, geen historicus. Hij wilde passies en emoties losweken. Toch creëerde hij een unieke bron voor historici.

Het debat kwam vlot op gang, nadat deze laatste spreker het woord nam. Vandekerckhove raakte een gevoelige snaar bij de onderzoekers en archivariissen in de zaal. Wat gaat hij met zijn film- en documentatiemateriaal doen, vroegen zij zich af. Vandekerckhove vond zijn boek en zijn

documentaire voldoende informatief, daarmee kon iedereen aan de slag. Zowel historici als archivariissen interesseerden zich echter ook voor het niet verwerkte materiaal. Onderzoekers zouden met het materiaal aan de slag kunnen, en hanteren een andere invalshoek dan Vandekerckhove. Zo kunnen nieuwe verhalen worden verteld. Archivarissen vonden deze interviews voor bewaring in aanmerking komen, omdat die zowel contextinformatie verschaffen, en als bron an sich kunnen dienen.

In archiefinstellingen als het AMSAB en het KADOC worden archiefvormers reeds geïnterviewd. Meestal worden deze interviews afgenomen bij een archiefoverdracht, maar daarnaast lopen ook gelijkaardige projecten zoals dat van Meneer Dokter. In het AMSAB willen ze bijvoorbeeld haarkappers interviewen, in het KADOC liep een project over missionarissen.

Het is duidelijk dat de verschillende disciplines van elkaar kunnen leren. Vandekerckhove was bezorgd over de opnamekwaliteit van de interviews bij een project dat wordt opgezet door archivariissen, onderzoekers fronsten dan weer het voorhoofd bij de vragen die archivariissen stellen. Alle partijen vonden een kruisbestuiving aangewezen bij zulke projecten. Sowieso verdedigen onderzoekers, archivariissen en journalisten immers andere belangen. Maar archivariissen onderkennen het belang van de mondelinge bron en vinden de publieksbrede vertaling van historische gebeurtenissen door journalisten goed gedaan. Onderzoekers begrijpen dat ze niet op hun wenken kunnen worden bediend, een archief moet namelijk voor verschillende doelgroepen toegankelijk zijn. Zelf willen onderzoekers graag hun onderzoeksmateriaal, inclusief interviews aan archiefinstellingen schenken. Deze interactie moet er zijn en op het vlak van mondelinge geschiedenis is een en ander in volle ontwikkeling, zo werd vastgesteld. De Universiteit Gent bijvoorbeeld heeft recent het Centrum voor Publieksgeschiedenis opgericht, waar studenten Geschiedenis interviews leren afnemen.

Overleg tussen archivariissen en onderzoekers mag dan al zinvol bevonden worden door beide groepen, vaak waren ze het in het debat ook oneens, of bleek toch een zeker onbegrip tussen de partijen. Het pleidooi van Dekker voor een inventarisatie van egodocumenten in Vlaanderen werd door onderzoekers enthousiast onthaald, archivariissen toonden zich eerder sceptisch. Zij willen archieven in context aan de onderzoeker presenteren. Projecten als Archiefbank Vlaanderen worden toegejuicht, maar een project waarbij een 'type' document in kaart wordt gebracht, is niet de taak van de archivaris. Onderzoekers vonden dat het egodocument te weinig aandacht kreeg in een archief, wat alle archivariissen ontkenen.

De voorzet van Godfried Kwanten over selectie van archiefbestanden, riep bij de aanwezigen vragen op. Iedereen begreep dat het bijna onvermijdelijk is, maar anderzijds, stelde het publiek de vraag hoe men weet wat over een

kwarteeuw door de onderzoeker belangrijk wordt geacht? Rudolf Dekker illustreerde dat treffend: in de jaren veertig werden alle egodocumenten door vrouwen en kinderen die aan archiefinstellingen werden geschonken geweigerd en teruggestuurd naar de betrokkene.

Deze boeiende sessie van de VBAD liet weliswaar enkele thema's onbesproken, en reikte geen eenduidige oplossingen aan. Niettemin vond een interessant overleg plaats tussen de collega's uit de verschillende disciplines. En daar mag wat ons betreft heel graag een vervolg op komen.

Wegens omstandigheden kon de aangekondigde lezing van **Isabelle van Ongeval** over persoonsarchieven en archiefwetenschap niet doorgaan. De samenvatting hiervan is te lezen op de website van het Letterenhuis (www.letterenhuis.be).

Lies Galle, Archivaris Letterenhuis
Foto's: francis Vlieghe

